

Heikki Laitinen

**SODAN SÄRKEMÄT
SYDÄMET**

**Tuhannen ja yhden
kirjeen tarinat**

SODAN SÄRKEMÄT SYDÄMET

Tuhannen ja yhden kirjeen tarinat

Heikki Laitinen

Sodan särkemät sydämet

Tuhannen ja yhden kirjeen tarinat

Kirjaniekka
— ✂ —

Kuvat: Kalevi ja Iida (Ipa) Heiskasen perhealbumi, ellei toisin mainita

2. painos

© Heikki Laitinen ja Kirjaniekka 2025

www.kirjaniekka.com

Kirjapaino: Libri Plureos GmbH, Friedensallee 273,
22763 Hampuri, Saksa

ISBN 978-952-65733-7-3 (kovakantinen)

ISBN 978-952-65733-3-5 (PDF)

ISBN 978-952-65733-4-2 (EPUB)

Sisällys

LUKIJALLE	7
1. NUORUUDEN HAAVEET	9
Suomi 1930-luvulla	9
Kalevin opintie metsänhoitajaksi	10
Ipa Iisalmen Siikaniemestä opintielle	17
2. SOTA MULLISTAA ELÄMÄN	27
Neuvostoliitto käynnistää talvisodan	27
Komennus kertausharjoituksiin ja talvisotaan	29
Ipa hoitajaoppilaaksi Kuopion sotasairaalaan	38
3. SOTA PÄÄTTY Y MUTTA EPÄVARMUUS JATKUU	51
Säännöstelytaloutta talvisodan hengessä	51
Paluu rauhan aikaan	54
Ipa muuttaa Helsinkiin ja Kalevi pohjoiseen	62
4. UUSI SOTA EROTAA	79
Suomi käynnistää jatkosodan Saksan rinnalla	79
Kalevi hyökkää Karjalan kannaksella	81
Härkävaunussa Lapinlahden Portaanpäähän	105
Asemasotaa Karjalan kannaksella	118
5. IPA JA KALEVI TAPAILEVAT SODAN PITKITTYESSÄ	131
Sota Euroopassa laajenee maailmasodaksi	131
Komennus Viipurin sotasairaalaan	132
Ipa valmistuu Tampereella	140
Divisioonan metsätalousupseeriksi	147
6. ERI SUUNTIIN VIE TIE	153

Saksan tappio häämöttää	153
Ipa Tiuruniemen sotasairaalaan	154
Kalevi pohjoiseen puutavaraa hankkimaan	158
Ipa täysi-ikäiseksi	165
Syksy saapuu Rovaniemelle	175
7. IPA KOMENNUKSELLE ÄÄNISLINNAAN	179
Petroskoista tulee Äänislinna	179
Siirto Tiurusta Äänislinnaan	180
Kalevi Kajaaniin aluemetsänhoitajaksi	195
Ipa saa ylennyksen	207
8. KAIKKI ROMAHTAA	219
Puna-armeijan suurhyökkäys Kannaksella	219
Puna-armeija pommittaa kaupunkoja	221
Pako Äänislinnasta	228
Äyräpään-Vuosalmen tulihelvettiin	236
9. RAUHA JA UUSI ALKU	249
Sota loppui, traumat jäivät	249
Ipa palaa vanhaan Suomeen	250
Kalevi palaa siviilitoiimeen Kajaaniin	252
Särkyneet sydämet yhdistyvät	263
JÄLKISANAT	273
LÄHTEITÄ	274

Lukijalle

Iida (Ipa) Mähönen ja Kalevi Heiskanen kohtasivat talvisodan aikana Kuopion sotasairaалassa, kun Ipa sairaanhoitajaoppilana kylvetti haavoittunutta vänrikkiä. Sen jälkeen he tapasivat sotien aikana vain kymmenkunta kertaa. Kirjeet kulkivat nopeasti ja merkitsivät tuohon aikaan samaa kuin sähköiset viestipalvelut nykyään. Oulussa yöpostijunaan pantu kirje saavutti lukijansa Kellokoskella jo seuraavana päivänä.

Kaikesta oli puutetta, elintarvikkeita ja vaatteita sai ostaa vain valtion ostokortin salliman määrän, sikäli kun tavaraa oli ylipäänsä kaupan. Esivalta määräsi ihmisten palveluspaikat, ja ystäväpiirit hajosivat. Lähiomaisia ja ystäviä kuoli ja haavoittui rintamalla.

Ipa ja Kalevi menivät käskyjen mukaan, Ipa eri sotasairaалoihin ja Kalevi vuoroin rintamalle ja vuoroin lomautettuna puutavaraa hankkimaan. He elivät tahoillaan omaa elämäänsä, johon kuului myös seurustelu ja elämänkumppanin enemmän tai vähemmän vakava etsiminen.

Tämä kirja perustuu Ipan ja Kalevin kirjeenvaihtoon paitsi keskenään myös perheensä ja ystäviensä kanssa. Kirjeet antavat monipuolisen kuvan elämästä sodan oloissa. Lisäksi olen hakenut taustatietoa kirjallisuudesta ja sotapäiväkirjoista. Jotkin kohtaukset ja henkilöiden tuntemukset ovat mielikuvituksen tuotetta. Useimmat kirjan kuvista olen saanut Ipan ja Kalevin perhealbumeista, osa on peräisin SA-kuva-arkistosta.

Olen saanut käsikirjoituksesta eri vaiheissaan arvokkaita kommentteja lukuisilta kirjoittajaystäviltä. Kiitän heitä arvokkaista neuvoista. Erityisesti kiitän vaimoani Riittaa, joka kirjoitti vanhempiensa lähes tuhat kirjettä käsittävän kirjeenvaihdon puhtaaksi ja auttoi monin tavoin kirjan laatimisessa.

Toivon, että viihdyt kirjan parissa, ja että se avaa myös sinulle maailman, jossa meitä edeltävä sukupolvi joutui elämään.

Tampereella elokuussa 2025
Heikki Laitinen

Hosa 2. 10. - 39.

Oman!

Kuutas Seura' jo ajat sitten kuul-
leasta kirjestäs! Eä paljon viiti
eusa pyytää autuksikkaan tä-
tä saattamasta sikaa aisuuttam,
etten ole aikaisemmin vastannut.
Koska nyt sentään salattaa tä-
mä kerta!

Tämä kirje on muutenkin "Jo-
bin josta". Niin min. Vähesä ko-
malle jo kuomen illelle. Olen
sii siellä Korpissa fiistaraa -
muun. - Meiltä min. Koko talon
projat lähtevät kuomenuu. Olsi
tuh tuntu vähän oudolle, jos ylläin
olisin jäänyt myöhemmin. Olsin-
kun tietäen (alk) voinut seakin
tehda, mutta eläin jo extra me-
kumprikan. Jos elisit ja voit
tulla asemalle, niin bitte; mutta

1. Nuoruuden haaveet

Suomi 1930-luvulla

Suomi oli 1930-luvulla kolmen ja puolen miljoonan asukkaan köyhä maatalousmaa, ainakin läntisen Euroopan maihin verrattuna. Maailmanlaajuinen lama vuosikymmenen alussa ei koetellut maata yhtä rajusti kuin kehittyneempiä teollisuusmaita.

Suomen teollisuuden selkäranka jalosti maan metsiä ja vei tuotteitaan etenkin Englantiin. Englannista, Saksasta ja Ruotsista ostettiin polttoaineita sekä koneita ja raaka-aineita kasvavan metalliteollisuuden tarpeisiin.

Maaseudulla ihmiset asuivat vielä osin savupirteissä, jotka lämpenivät luonnonkivistä muuratuilla kiukailla. Alle puolet asunnoista oli sähköistetty, ja sisävestasta nauttivat vain harvat, kylpyhuoneesta äärimmäisen harvat. Vuoteeksi yleistyi etenkin ahtaissa kaupunkiasunnoissa **Helsingin teräshuonekalutehtaan** markkinoille tuoma kätevä kaksiosainen teräsputkisänky, Heteka.

Osaa kansasta ja nuorista innosti erityisesti vuosikymmenen alussa radikaalioikeistolainen lapuanliike ja Isänmaallinen kansanliike IKL. Se jäi kuitenkin selvään vähemmistöön, ja maata alkoi johtaa ns. punamulta, eli Maalaisliiton, sosialidemokraattien ja Edistyspuolueen yhteishallitus.

Kieltolain kumoamisen jälkeen keväällä 1932 maassa avautui yhteensä 48 alkoholiliikettä, joissa pullot odottivat tiskin takana pohja

asiakkaaseen päin ostohalujen hillitsemiseksi. Myyjä ei saanut esitellä Alkon tuotteita ostajille.

Koululaitos opetti kaikki lukemaan, ja kirjallisuuden suuria nimiä olivat mm. Frans Emil Sillanpää, Mika Waltari, Elvi Sinervo, Pentti Haanpää, Katri Vala, Eeva Kilpi ja Toivo Pekkanen. Kevyempää luettavaa kirjoittivat esimerkiksi Arijoutsu, Jalmari Finne ja Simo Penttilä.

Salora Oy alkoi valmistaa Salora-radioita vuonna 1937, ja Yleisradion monopolilähetyksiä kuunneltiin vuosikymmenen lopulla jo joka toisessa kodissa. Suosittuja ohjelmia olivat mm. Pallen radio-revyyt, Markus-sedän lastentunnit sekä Suomisen perhe -kuunnelmat.

Lauantain toivotut alkoivat soida radiossa vuonna 1935. Radion ohella yleistyivät gramofonit ja levyjen myynti. Suosittuja musiikin esittäjiä olivat Georg Malmstén, Dallapé, Harmony Sisters, Vili Vesterinen ja Olavi Virta. Tuure Aran laulama Emma, ”Oi muistatkos Emma, sen kuutamoilan,” oli yksi suosituimpia iskelmiä.

Kalevin opintie metsänhoitajaksi

Kalevin perhe Turussa

Kalevin isä, Pekka Heiskanen, toimi Turussa kaupungin kamreerina. Hän oli syntynyt Leppävirralla ja käynyt kauppakoulun Kuopiossa. Signe-vaimonsa hän oli tavannut koulun joulujuhlissa. Ennen Turkuun muuttoa he olivat asuneet myös Tampereella ja Liedossa.

Kalevilla oli yhteensä kuusi sisarusta, Paavo ja Taimi Marjatta (Sisko) olivat häntä muutaman vuoden vanhempia ja Sirkka Liisa (Sirkka) sekä Pirkko Tuulikki (Tutu) ja Sakari (Saku) muutaman vuoden nuorempia. Riitta Kaarina (Kaija) oli perheen ”iltatähti” ja opetteli vasta kirjoittamaan Kalevin käydessä sotaa.

Kalevi oli kirjoittanut ylioppilaaksi vuonna 1932 ja mennyt heti vapaaehtoisena armeijaan. Palvelu kesti 15 kuukautta. Sotahulluus

Heiskasen perhe v. 1937. Alarivissä Pekka, Riitta Kaarina (Kaija), Signe, Marjatta (Sisko), ja ylärisvissä Paavo, Sirkka-Liisa (Sirkka), Tuulikki (Tutu), Sakari (Saku) ja Kalevi (Kale).

oli karissut upseerikoulussa, jos sitä oli ollutkaan. Hän kirjoitti kotiin tuntevansa itsensä ”siviilimieheksi ruotuväen vaatteissa”.

Metsätalous ja metsäteollisuus Suomen teollisena selkärankana houkuttelivat nuoria alalle. Kalevi pääsi opiskelemaan Helsingin yliopiston maatalousmetsätieteelliseen tiedekuntaan heti kotiuduttuaan armeijasta. Teoriaopintoja täydensivät pitkät käytännön harjoittelujaksot ensin Hyytiälän metsäasemalla ja sitten eri puolilla Suomea metsän luokittelutehtävissä.

Hän oli saanut kotoaan laadukkaan saksalaisen kameras, joka oli tuona aikana harvinaisuus. Hän kuvasi mielellään ja antoi myös ystäviensä kuvata, aina kun sai filmiä kameraansa.

Purnumäellä

Kesäharjoittelu vei Kalevin Pohjois-Karjalaan Purnumäelle. Matkaa Valtimon kirkolle kertyi vajaat kaksikymmentä kilometriä.

Kalevi sai valkolakin v. 1932.

Kuuden hengen opiskelijaporukan urakkana oli kartoittaa vähän yli tuhannen hehtaarin metsät. Siitä riitti jokaiselle satoja kilometrejä tiettömässä ja poluttomassa metsässä tarvottavaksi ja tuhansia kirjauksia kirjattavaksi puiden määrästä ja laadusta. Työpäivä alkoi kahdeksalta aamulla ja päättyi usein vasta seitsemältä illalla. Sitä menoa laudaturtyön aineisto tuli kesän aikana kerättyä.

Kalevi kiersi metsiä mielellään, ei hän muuten metsänhoitajaksi olisi opiskellut. Hänestä oli mukava seurata luonnon ilmiöitä eri vuodenaikoina.

Mustikat ja hillat kukkivat Purnumäellä niin runsaasti, että syksymällä marjoista sai hyvää täydennystä eväisiin.

Itikat häiritsivät pahasti keskikesän kuumassa metsässä. Ne surisivat niin kovaa, että puhuessa piti korottaa ääntä, kun tavallista puhetta ei tahtonut kuulla. Hyönteisten karkottamiseen ja niiden puremiin käytettiin pikiöljyä. Kalevi havaitsi sen hyväksi karkotteeksi, haittapuolena kasvoihin siveltyä pikiöljyä oli hankala saada pestyä pois.

Itikoiden ohella poikien asumuksessa vieraili muita eläimellisiä tunkeilijoita, joiden torjuntaan käytettiin pikiöljyä kovempia otteita. Suurin torakka mitattiin 2,5 senttiä pitkäksi. Tämä vihollinen ei tullut idästä, vaan lattian raoista. Pojat kokeilivat niiden metsästyksessä talosta lainattua pienoiskivääriä, mutta osumatarkkuus ei ollut paras mahdollinen eikä isäntäväki halunnut lisäreikiä lattiaan.

Pojat elivät Purnumäellä aluksi pelkällä riisipuurolla, mutta saivat sitten puhutuksi itselleen oman emännöitsijän, joka teki mitä syötävää pojat vain halusivat. Se tosin maksoi erikseen. Harjoittelijoiden tienestit eivät siihen riittäneet, mutta kotiväki lähetti postiosoituksena lisärahaa.

Juhannuksena koko 6 miehen porukka kävi ihailemassa Kolin maisemia. He ajoivat ensin pyörällä Valtimon kautta Nurmekseen,

Metsäopiskelijat yöpyivät kesätyöpaikassaan Valtimon Purnumäellä aluksi pukkisängyissä taivasalla.

josta jatkoivat junalla Vuonislahteen ja moottoriveneellä Kolille. Taivas oli koko juhannusyön aivan kirkas, joten aurinkoa kelpasi katsella.

Juhannuksen jälkeen ilmat kylmenivät mutta lämpenivät taas elokuussa. Soilla riitti lakkoja ja metsissä mustikoita syötäväksi. Kalevi sai metsässä kiinni jäniksenpojan, mutta ei raaskinut tappaa sitä emännälle vietäväksi. Elokuussa päivät lyhenivät ja metsästä piti palata Purnumäelle aikaisemmin illalla. Pojat olivat kuitenkin saaneet urakkansa hyvälle mallille. Syyskuussa urakka olisi tehty, ja Kalevi uneksi jo Turkuun paluusta. Muutaman päivän hän vain kulseskeli kaupungilla ja ihmetteli näyteikkunoita ja raitiovaunuja.

Mäntän ja Rauman tehtailla

Opiston oppilaat vierailivat Mäntän tehtailla, jotka olivat heille mahdollinen työpaikka valmistumisen jälkeen. Kalevi kummasteli ruotsin kielen valta-asemaa, kaikki ilmoituksetkin olivat vain ruotsiksi. Tehtaan väki haastoi koulun oppilaat vesipallo-otteluun. Sellainen järjestyikin, ja koulun pojat voittivat kaikki lajit.

Metsäopiskelijat saivat autokuljetuksen Mäntän tehtaille. Kalevi seisoo lavalla vasemmalla.

Hän työskenteli kuukauden verran myös Rauman sellutehtaalla ansaitakseen opiskelurahoja. Samalla hän tutustui kovan ruumiillisen työn merkeissä puun teolliseen jalostukseen.

”En mää oo laink muistanu kirjoit sul ku o ol niin pal muut hosumist. Jos sitten vähän kertois millaista täällä on. Viime viikolla mentiin töihin klo 6:ksi ja päästiin töistä klo 2. Tällä viikolla mennään klo 2 ja tullaa klo 10 illalla. Tuskin olen koskaan ollut niin kovassa ruumiillisessa työssä kuin täällä. Insinööri sanoi, että meillä on samat velvollisuudet ja oikeudet kuin työmiehilläkin, joten kai sama palkkakin saadaan. Asumme matk. hotelli Kalevassa.” Kalevi kirjeessä isälle 3.8.1934 Raumalla.

Salmi

Opinnot sujuivat hyvin, ja vuonna 1936 Kalevi toimi jo itsenäisesti Oy Thomén Metsätoimisto Ab:n palveluksessa. Yritys oli William Thomén vuonna 1911 perustama metsäpalvelutoimisto ja kauppahuone, joka muutti vuonna 1969 nimekseen Thomesto Oy.

Hän laati yrityksessä metsätaloussuunnitelmia Keski-Suomessa muun muassa Kannonkoskella. Hän valmistui metsänhoitajaksi keväällä 1937 ja jatkoi Thomén toimessa eri puolilla maata, pohjoisin työmaa sijaitsi Oulun pohjoispuolella Yli-Iissä.

Syksyllä 1938 työt veivät Kalevin Pohjois-Karjalaan Salmin pitäjään. Alueelle päästäkseen piti hankkia rajaseutupassi. Pitäjä oli väkirikas, asukkaita lähes 20 000. Kirkolta oli valtakunnan itärajalle vain 25 kilometriä. Jännittyneet välit itänaapuriin näkyivät, sotilaita vilisi kylän raitilla kuin varuskuntakaupungissa. Rajavartiosotilas tarkasti linja-auton matkustajien paperit hänen tullessa Salmiin ennen juhannusta.

Kalevi kulki metsissä myös aivan rajan pinnassa. Sinne ei nyt päässyt yksin, vaan ainoastaan sotilaan seurassa. Hänelle se sopi, oli aina seuraa eikä tarvinnut pelätä eksyvänsä vieraalle puolelle. Rajan lisäksi metsässä kulkiessa piti varoa karhuja.

Salmin kirkolta hän siirtyi heinäkuussa vielä lähemmäs rajaa. Orusjärveltä sinne oli matkaa vain puolenkymmentä kilometriä. Orusjärvikin oli melko iso kylä, puolensataa taloa ja vajaat tuhat asukasta. Kylän keskellä oli vanha kirkko.

Iltaisin Kalevi autteli kyläläisiä heinänteossa ja oppi kylän tytöiltä, klaudioilta, veeroilta ja marjaanoilta nopeasti karjalan murteen lyhyen oppimäärän. Muuten vapaa-aika kului uidessa, aurin-gonotossa ja lukiessa muun muassa Margaret Mitchellin klassikkoromaania Tuulen viemää. Hän muisti kotiväkeä lähettämällä Turkuun junarahtina sangollisen ljuboi, eli lakkoja, jotka maksoivat viisi markkaa kilolta.

Shemeikka ja Hyrsylän mutka

Elokuussa työ heitti Kalevin Salmin pitäjän pieneen Shemeikan korpikylään, joka koostui neljästä talosta. Matka Salmilta taittui moottoripyörällä kehoja tietä pitkin. Pahimmissa paikoissa pyörä piti nostaa kuoppien ja ojien yli. Ihmeekseen hän kaatui pyörällään vain kerran. Kuuluisat Tolvajärven harjut piti matkan varrella käydä kat-somassa. Kyllä ne olivat maineensa veroiset.

Hän majoittui itsessään Shemeikan kuulussa talossa. Talon vieraskirja kertoi tunnettujen viskaaleiden vierailuista. Samassa

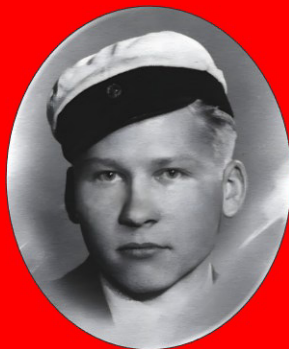
pirtissä oli vain muutamaa kymmentä vuotta aiemmin asustanut maankuulu runonlaulaja Iivana Jehkinpoika Shemeikka.

Shemeikan kylästä hänen matkansa vei Suojärven pitäjän Hyrsylään ja Hautavaaraan. Aluetta kutsuttiin myös Hyrsylän mutkaksi, koska se pullistui umpisuolen lailla Neuvostovenäjän puolelle. Hän piti majaa Hautavaarassa Jakoleffin vieraanvaraisessa talossa.

”Olen kuuluisassa Shemeikan kylässä itse Shemeikan talossa Suis-tamon pitäjässä. Tämä on oikea tosi korpikylä. Neljä taloa ja nekin melkein torppia ja niin koko kylä. Hyvä kortteeripaikka muuten. Täällä oli oikein vieraskirja ja siinä paljon huomattujen viskaalien nimiä, ovat nääs käyneet katsomassa tätä kuuluisaa paikkaa.

En ole muuten nähnyt sanomalehtiä koko kesänä, jotakin ”Laatokkaa” olen joskus vilkaissut, mutta siitä ei ole musta apua. Aika sentään on kulunut aika hyvin, kun taas sain tänne kaverin. Täältä Shemeikasta lähdemme Hyrsylän mutkaan, eli ”umpisuoleen” tai Suomi neidon jalkaan tai miksi sitä millonkin sanotaan. Katsokaahan kartalta sitä paikkaa, siellä ei joka heppu ole käynytäkään. Siellä onkin taas karhuja. Salmissa niitä otuksia oli vietävästi. Eräänäkin päivänä samalla tilalla, jolla liikuin karhu tappoi lehmän ja karhun repimiä kantoja ja muurahaispesiä näki vähän väliä. Ryssän rajalla olen käynyt lukemattomia kertoja ja rajapyykeillä syönyt voileipiä. Kerran mua luultiin rajaloikkariksi ja pidätettiin, mutta selvishän asia, kun näytin paperit.” Kalevi kirjeessä kotiin 28.8.1938 Shemeikassa.

Kuiva syksy helpotti huomattavasti metsien inventointia, ja edessä oli siirtyminen takaisin yhtiön päämajaan Pitkärantaan. Kalevi asui siellä herroiksi Seurahuoneella. Pitkärannassa oli myös elokuvateatteri, joten kaikkia iltoja ei tarvinnut kuluttaa romaaneja luke-malla. Romaanit *Mary Douglasin oikeusjuttu, Kotkan tie, Mainos-murha* ja *Kadonnut kukka* piti sentään lukea ajan kuluksi. Hän nukui pitkällä unilla pois kesän räsitukset. Pian koitti aika päästä ihai-lemaan Turun kaupungin valoja.

Kuopion sotasairaala, talvisota 1940. Sairaanhoitajaoppilas Ipa kylvettää haavoittunutta vänrikkiä.

Tämä on vain yksi kohtaaminen monista, mutta se ei unohdu kummaltakaan. Kun miehet palaavat jatkosodan rintamalle ja naiset jatkavat työtään sotasairaaloissa, heidän välillään kulkevat kirjeet – lähes ainoa yhteys sodan myllyryksessä.

Kirjeet kulkevat Oulusta Kellokoskelle yhdessä yössä, mutta Ipan ja Kalevin tie toisiinsa kestää kuusi pitkää ja katkeraa vuotta. Ipa hoitaa haavoittuneita Kuopiossa, Iisalmessa, Tiurussa, Viipurissa ja Äänislinnassa. Kalevi hyökkää Kannaksella ja puolustaa Äyräpäässä. He tapaavat vain muutaman kerran, mutta kirjeet pitävät välillä lepattavaakin liekkiä yllä.

Sodan päättyminen ei tuo rauhaa sydämiin. Sen vanhentamat nuoret etsivät uutta suuntaa elämälle traumojen ja menetysten keskellä. Mutta rakkaus löytää tiensä – jopa sodan särkemien sydämien välillä.

Tositarina toivosta ja epätoivosta, elämästä ajalta, jollaista emme halua takaisin.

Kirjaniekkä

